

Zrinka
Šimić-
Kanaet

Ratarska 58, 10 000
Zagreb
zsimic@ffzg.hr

ULOMCI GLAZIRANE KERAMIKE IZ SISKA

Tijekom arheoloških istraživanja 2012. i 2013. godine na lokalitetu sv. Kvirin u Sisku izdvojena su tri ulomka glazirane keramike. Dva ulomka pripadaju keramičkim posudama s reljefno ukrašenom drškom, a treći je dio reljefnog ukrasa kultne posude. Posude s drškom su dio posuđa za ritualno pranje ruku prije raznih obreda, a ulomak dijela reljefnog ukrasa pripada posudi koja se koristila tijekom obreda. Nakon provedene tipološke i stilske analize, prema analognom materijalu iz Murse, Akvinka, Sirmija, Singiduna, Celeje i Siscije izdvojene keramičke ulomke možemo uvrstiti u grupu panonske glazirane keramike. Prema reljefnom ukrasu predstavljaju „jedinstvenu stilsku skupinu“ koju vežemo s božanstvima Silvanom, Liberom, Lunom, Dionizom, Mitrom u širem vremenskom razdoblju od 2. do 4. st. po. Kr.

Ključne riječi: antika, posuda s drškom, kulturna posuda, Silvan, Liber, Luna, Siscia, glazirana keramika

Na lokalitetu Sv. Kvirin u Sisku 2003. godine započela su arheološka istraživanja u sklopu projekta realizacije Arheološkog parka Sv. Kvirin. Zaštitna istraživanja provodili su Gradski muzej Sisak i suradnici tijekom niza godina. Od 2010. godine arheološka i geofizička istraživanja provodio je Odsjek za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (Miloglav 2013: 273–275).¹ Istraživanja su potvrdila stratigrafiju lokaliteta kroz šest građevinskih faza, od najstarije iz 1. stoljeća do zadnje kada je izgrađena kapela sv. Kvirina u 18. stoljeću.²

U životu rimskih građana bila je prisutna religioznost, a očitovala se u štovanju određenog božanstva u hramovima, kućama i u posvećenom prostoru. Potvrde su, osim pisanih izvora, materijalni ostaci svetišta, žrtvenici, reljefni prikazi na raznim spomenicima (Hoti 1992; Glavičić 2002. 6; Sanader 2008: 168), kao i metalno, stakleno te keramičko posuđe. Keramičko se posuđe osim svakodnevnog uporabe u domaćinstvu, skladištenju i trgovini prehrambenih namirnica, upotrebljavalo i pri održavanju obrednih rituala kao i kod raznih svečanosti. Neke vrste skupog metalnog posuđa (patera, kantar, krater) namjestilo je keramičko posuđe čija je izrada i proizvodnja bila jeftinija, a time i dostupnija za širu upotrebu. Keramički ulomci iz istraživanja sv. Kvirina u Sisku 2012–2013. godine (Miloglav 2013: 273–275) pripadaju grupi glazirane rimske keramike koja se proizvodila na području Panonije u gradovima Mursi, Akvinku i Sirmiju (Gassner 1991: 20; Popović 2008: 132).

---

1 Zahvaljujem izv. prof. Inu Miloglav na ustupljenom materijalu s istraživanja lokaliteta sv. Kvirin 2012–2013. godine.

2 Vidi Burmaz & Lolić 2004; Tomaš 2007; Tomaš 2008; Burmaz & Antolić 2010; Miloglav 2013; Miloglav 2015.

Na području antičkog Siska dokumentirano je štovanje brojnih kultova, između ostalog i štovanje italskoga Libera, što je potvrđeno materijalnim nalazima žrtvenika, posvetnih natpisa (Zaninović 1981: 202; Šegvić 1983: 96; Buzov 2009: 58; Cvetko 2022: 32–33) i keramičkim posudama s istraživanja sv. Kvirina u Sisku 2012–2013. godine (T.1).³

Kroz cijelo rimsko razdoblje izrađivale su se posude od srebra, bronce, stakla ili keramike, cilindričnog oblika – patere (Hilgers 1969: 71–72), i posude s horizontalnim drškom (Nuber 1972: 102–105) koje su se koristile u kultne svrhe i u svakodnevnim aktivnostima (Man 2003: 59–60; 2010: 95–114). Izdvojeni ulomci horizontalnih drški posuda (T.1) prema reljefnom ukrasu upotrebljavale su se u pripremi obreda, za razliku od patera koje su korištene isključivo u činu kultnog obreda od strane svećenika. Posude s horizontalnom drškom koristili su pomoćnici *camillus* ili *camilla* za pranje ruku prije obreda (Nuber 1972: 102).

Ulomak Sisak sv. Kvirin (PN 951, T.1. lijevo) dio je glazirane posude s reljefno ukrašenom horizontalnom drškom, koja je izrađena u kalupu i naknadno spojena s posudom izrađenom na kolu (Vertet 1972: 12). Reljefni ukras se nalazi na sredini proširenja drške i prikazuje početak poprsja ženskog božanstva. Vidljiv je dio vrata i dio tunike preko koje prema struku prelazi „pojas“. Rub se sastoji od vodoravno urezanih linija i *perl* motiva koji prati unutrašnji rub. Glazura je loše kvalitete, žuto-smeđe boje.

Reljefne drške keramičkih posuda s prikazom poprsja ženskog božanstva lokalna su prilagodba reljefnih prikaza božanstava s metalnih posuda iz Galije (Tassinari 1970: 128; Vertet 1972: 38) koji su se u doba procvata kulta Silvana, Silene i Lune razvile u panonskim radionicama Murse, Akvinka i Sirmija (Popović 2008: 132; Gassner 1992: 26; Topál 1993: 250). Reljefni motivi božica Silene i Lune na području Panonije predstavljaju „jedinственu stilsku skupinu“ koja se izrađivala u jednoj radionici kao gotov proizvod ili su se kalupi s istim motivom koristili u različitim radioničkim središtima (Popović 2008; sl. 12). Ulomak drške PN 951 prema motivu pripada „panonskoj grupi“ (Gassner 1990: 23). Za sada, možemo reći da je izrađena u još neutvrđenoj radionici – možda sisačkoj? Prema reljefnom motivu Lune može se povezati s nalazom iz Hrasnika potkraj Celja (Krajšek & Stergar 2008; sl. 5.) i nalazom iz zaštitnih istraživanja 2008. iz Siska (Sisak 2011, kat. br. 170).

Drugi ulomak sa lokaliteta Sisak sv. Kvirin PN 219 (T.1. u sredini) pripada glaziranoj posudi s horizontalnom drškom. Reljefna dekoracija motiva grančice bršljana prekriva čitavu površinu, a uz rub je traka s *perl* ukrasom. Ulomak ručke posude s motivom bršljana pripada posuđu koje se koristilo za posluživanje u raznim ritualima. Bršljan se veže uz spomenike posvećene Bakhu i gotovo je uvijek prisutan kao simbol Dionizijevih rituala, odnosno simbol Libera, koji je na temelju svojega vegetacijskog karaktera u 1. st. identificiran s Dionizom te su njihovi atributi gotovo istovjetni (Glavičić 2002: 5–6). Glazura je loše kvalitete.

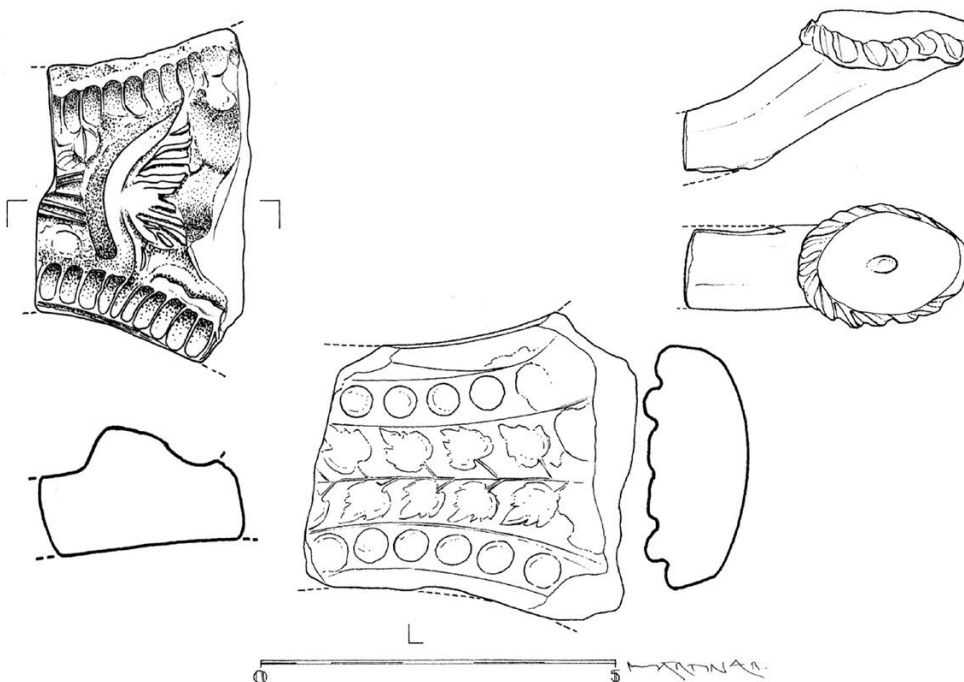
³ Crteže je izradila M. Rončević.

Treći keramički ulomak lokaliteta Sisak sv. Kvirin PN 951 s motivom "zmije" (T.1. desno), modeliran rukom, pripada dijelu reljefnog ukrasa koji je apliciran na stjenku posude ili je dio kulturnog predmeta. Površina je glazirana, a s obje strane glave nalazi se "kapljica" u drugoj boji glazure koje imitiraju oči. Reljefne zmije čest su prikaz na kulturnim posudama kao dekoracija, vežu se uz kult istočnih božanstava, a prema Gassner, i za štovanje Libera i Libere (Gassner 1990: 251–256; Cvjetičanin 2001; Cvjetičanin 2008; Giacobbi 2016). Zmija se veže i uz Dioniza, boga vina i raslinja, snage koja oplođuje zemlju, pri čemu mu je pandan italsko božanstvo Liber (Glavičić 2002: 7).

Prema zadnjoj analizi G. Delbo, iz Murse, Akvinka, Brigecone, Sirmija, Singiduna, Viminacija i Celeje (Delbó 2021: 151–153) utvrđeno je 49 posuda s reljefno ukrašenom drškom (v. i Cvjetičanin 2001a). Izdvojenoj „panonskoj“ grupi glazirane keramike od 49 nalaza možemo pribrojati i ova 3 ulomka glazirane keramike iz Siska. Dva ulomka iz istraživanja Odsjeka za arheologiju 2010–2013. godine (Miloglav) i jedan iz zaštitnih istraživanja Gradskog muzeja Siska 2008 god (Sisak 2011, 145, 170; inv. br. 24442). Ulomci iz Siska međusobno se razlikuju prema fakturi i motivu. Ulomak s lokaliteta sv. Kvirin i ulomak s istraživanja iz ulice A. Starčevića koji je sačuvan sa zaobljenim završetkom drške (Sisak 2011, kat. 170) prema motivu i načinu izrade mogu se, prema Gassner (Gassner 1992: 147), uvrstiti u grupu s motivom Lune, dok ulomak s motivom bršljana (T.1. u sredini) za sada nema paralelu. Tri ulomka velik su broj za „panonsku skupinu“ u odnosu na druge keramičke nalaze na ovom lokalitetu. Specifična upotreba i raznolikost motiva govore o komunikaciji Siscije uvozom keramike s drugim središtima Rimskog Carstva, a i o konzumentima koji su živjeli u Sisku.

Prema reljefnom ukrasu predstavljaju „jedinственu stilsku skupinu“ koju vežemo s božanstvima Silvanom, Liberom, Lunom, Dionizom i Mitrom u širem vremenskom razdoblju od 2. do 4. st. po. Kr. Izdvojeni ulomci PN 219, PN 951 (T.1. lijevo, u sredini) pripadaju posudama s drškom korištenima u pripremi za obred (Hilgers 1969: 71; Nuber 1972: 102–105), a ulomak reljefne dekoracije (T.1. desno) pripada kulturnoj posudi s motivom zmije koja je također korištena u obredu.

Arheološka istraživanja na području grada Siska utvrdila su niz novih materijalnih podataka o prošlosti grada. Analiza izdvojenih ulomaka glazirane keramike iz istraživanja lokaliteta Sisak sv. Kvirin 2012. i 2013. godine malen su prilog i poticaj za buduću analizu keramičkog materijala koja će upotpuniti rekonstrukciju načina života stanovnika antičke Siscije.

Katalog

1. Sisak, sv. Kvirin 2010, SJ 184, Blok 28, ulomak ručke posude s reljefnim ukrasom (patera).
Vanjska površina – glazura: 10YR 5/4 yellowish brown; presjek: 10R 6/6 light red, tvrda, dužina: 2,8 cm, širina: 4,8 cm.
2. Sisak, sv. Kvirin 2013, PN 219, SJ 618, Blok 28, ulomak ručke posude s reljefnim ukrasom (patera).
Vanjska površina: 2.5Y 5/4 light olive brown, presjek: 5Y 6/1 gray, tvrda, dužina: 4,6 cm, širina: 4,3 cm
3. Sisak, sv. Kvirin 2012, PN 951, SJ 618, Blok 28, ulomak reljefne dekoracije – motiv zmija?
Vanjska površina: 10YR 5/4 yellowish brown, presjek 7.5YR 7.3 pink, tvrda, dužina: 4,2 cm, širina: 2 cm.
(boje prema: *Munsell Soil Color Charts*, Baltimore, Maryland 1975).

LITERATURA

Burmaz & Lolić 2004

J. Burmaz & T. Lolić, "Lokalitet: Siscija – sv. Kvirin, zaštitno iskopavanje", *Hrvatski arheološki godišnjak* 1, Zagreb, 2004 [2005], 125–127.

Burmaz & Lolić 2005

J. Burmaz & T. Lolić, "Lokalitet: Siscija – sv. Kvirin, zaštitno iskopavanje", *Hrvatski arheološki godišnjak* 2, Zagreb, 2005 [2006], 175–177.

Burmaz & Antolić 2010

J. Burmaz & N. Antolić, "Lokalitet: Siscija – sv. Kvirin, zaštitno iskopavanje", *Hrvatski arheološki godišnjak* 6, Zagreb, 2010 [2011], 295–298.

Buzov 2009

M. Buzov, "The Topography of early Christian Siscia", *Classica et Christiana, Periodico annuale del Centro di Studi Classici e Cristiani* 4/2, Iasi, 2009, 43–77.

Cvetko 2022

M. Cvetko, *Rimski zavjetni žrtvenici s područja Hrvatske*, *Dissertationes et Monographiae* 13, Zagreb, 2022.

Cvjetićanin 2001

T. Cvjetićanin, "Snake Vessels from Diana", *Die Archäologie und Geschichte der Region des Eisernen Tores zwischen 106-275 N. Chr.*, București, 2001, 93–104.

Cvjetićanin 2001a

T. Cvjetićanin, *Glazed Pottery from Upper Moesia / Глеђосана керамика Горње Мезије*, Beograd, 2001.

Cvjetićanin 2008

T. Cvjetićanin, "Gods from the Danube area: a case study of an exceptional snake vessel", *Rei Cretariae Romanae Fautores Acta* 40, Leiden, 2008, 159–162.

Delbó 2021

G. G. Delbó, "New data on the Pannonian glazed casserole handles", *Dissertationes Archaeologicae* 3.9, Budapest, 2021, 143–154.

Gassner 1990

V. Gassner, "Schlangen gefäße aus Carnuntum", *Akten des 14. Internationalen Limeskongresses 1986 in Carnuntum*, Wien, 1990, 651–656.

Gassner 1991

V. Gassner, "Mittelkaiserzeitliche glasierte Keramik aus Pannonien", *Carnuntum Jahrbuch* 1991, Wien, 1991, 9–55.

Giacobbi 2016

A. Giacobbi, "I vasi conapplies serpenti formi da campo della fiera di Orvieto", *Archeologia Classica* 67, Rome, 2016, 679–720.

Glavičić 2002

M. Glavičić, "Kult Libera u antičkoj Seniji", *Senjski zbornik*, 29/1, Senj, 2002, 5–27.

Hilgers 1969

W. Hilgers, *Lateinische Gefäßnamen. Bezeichnungen, Funktion und Form römischer Gefäße, nach den antiken Schriftquellen*, Düsseldorf: Rheinland-Verlag, 1969.

Hoti 1992

M. Hoti, "Sisak u antičkim izvorima", *Opuscula archaeologica* 16, Zagreb, 1992, 133–163.

Krajšek & Stergar 2008

J. Krajšek & P. Stergar, "Keramika z rimskega svetščenega območja v Podkraju pri Hrastniku", *Arheološki vestnik* 59, Ljubljana, 2008, 245–277.

Man 2003

N. Man, „Vase cu destinație specială din așezarea romană de la Cristești“, *Marisia* 27, Târgu-Mureș, 2003, 55–72.

Man 2010

N. Man, "Art and religions on the eastern part of Dacia (with special regard on the Upper Mureș Area)", *Marisia* 30, Târgu-Mureș, 2010, 95–114.

Miloglav 2013

I. Miloglav, "Lokalitet: Siscija – sv. Kvirin, zaštitno iskopavanje", *Hrvatski arheološki godišnjak* 10, Zagreb, 2013 [2014], 273–275.

Miloglav 2015

I. Miloglav, "Arheološka istraživanja na lokalitetu sv. Kvirin – sjeverni ulaz u Sisciju", *Sisak u svjetlu novih arheoloških istraživanja – Zbornik sažetaka*, Sisak, 2015, 15–16.

Nuber 1972

H. Nuber, *Kanne und Griffschale. Ihr Gebrauch im täglichen Leben und die Beigabe in Gräbern der römischen Kaiserzeit*, Bericht Der Römisch-Germanischen Kommission 53, 1972, 1–132.

Popović 2008

I. Popović, "Relief decorated handles of ceramic paterae from Sirmium, Singidunum and Viminacium", *Starinar* 58, Beograd, 2008, 119–134

Rendić-Miočević 1986

Sanader 2008

M. Sanader, "O antičkim kultovima u Hrvatskoj", *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku*, 101 (1), Split, 2008, 157–186.

Šegvić 1983

M. Šegvić, "Antički kultovi u Sisku i Topuskom", *Arheološka istraživanja na Karlovačkom i sisačkom području: znanstveni skup, Karlovac*, Zagreb: Hrvatsko arheološko društvo, 1983, 95–103.

Tassinari 1970

S. Tassinari, "Patères à manche orné", *Gallia* 28/1, Paris, 1970, 127–163.

Tomaš 2007

T. Tomaš, "Lokalitet: Siscija – sv. Kvirin, zaštitno iskopavanje", *Hrvatski arheološki godišnjak* 4, Zagreb, 2007 [2008], 228–229.

Tomaš 2008

T. Tomaš, "Lokalitet: Siscija – sv. Kvirin, zaštitno iskopavanje", *Hrvatski arheološki godišnjak* 5, Zagreb, 2008 [2009], 289–291.

Topál 1993

J. Topál, "A pannoniai mázas serpenyőfogókhöz / A contribution to glazed casserole handles from Pannonia", *Budapest Régiségei* XXX, Budapest, 1993, 245–261.

Touchette 1995

Vertet 1972

H. Vertet, *Manches de patères ornés en céramique de Lezoux*, *Gallia* 30, Paris, 1972, 5–40.

Zaninović 1981

M. Zaninović, "Siscija u svojim natpisima", in: Ž. Rapanić (ed), *Arheološka istraživanja u Zagrebu i njegovoj okolini: znanstveni skup o 100. obljetnici društva : Zagreb, od 14. do 16. studenog 1978. godine*, Zagreb, 1981, 201–208.